

PREDGOVOR

OB SVITU NOVEGA stoletja je transnacionalno gibanje ljudstev postalo glavno vprašanje našega časa. Naj jih sprožajo ekonomski migranti in migrantke iz revnejših regij sveta, ki poskušajo doseči bogate obale demokracij na severu in zahodu; naj se jih lotevajo iskalci in iskalke azila in zatočišča, ki bežijo pred preganjanjem, državljanskimi vojnami in naravnimi katastrofami; ali naj jih sprožajo »razseljene osebe«, ki bežijo pred državljansko vojno, etničnimi spopadi in državnim nasiljem v lastnih družbah, so takšna gibanja svetovnemu sistemu držav prinesla izzive, ki so doslej brez primere. Ob izrazitosti tega razvoja preseneča, da so čezmejna gibanja ljudstev ter tako filozofski kakor politični problemi, na katere kažejo, v sodobni politični filozofiji doživeli tako skromno pozornost. Namen dela *Pravice drugih* je, da se osredotoči na *politično članstvo* in tako zapolni to praznino v sodobni politični misli.

Hvaležna sem, da so moji argumenti zbudili precej pozornosti. Knjiga *Pravice drugih* je leta 2005 dobila nagrado Ralph Bunche Ameriškega politološkega združenja, leta 2004 pa ji je Severnoameriško združenje za socialno filozofijo podelilo naziv najboljše knjige na področju socialne filozofije. Prav tako je bila knjiga prevedena v španščino, italijanščino, turščino, nizozemščino in kitajščino, nemški prevod pa je v pripravi.

Soočenje s kritikami sta mi omogočila dva simpozija. Zapisi simpozija, ki ga je pripravilo Severnoameriško združenje za socialno filozofijo, so izšli v publikaciji *Science, Technology, and Social Justice*, ki jo je uredil John Rowan (Social Philosophy Today Book

Series, zv. 22, Philosophy Documentation Center, 2007); *The European Journal of Political Theory*, zv. 6, št. 4 (jesen 2007), pa vsebuje poseben del, posvečen knjigi *Pravice drugih*.

In za konec, odkar sem decembra 2004 zaključila pisanje o »afe-ri z rutami« v Franciji ter o pravicah nacionalnih pripadnikov in pripadnic tretjih držav v Evropski uniji (četrto in peto poglavje), je na obeh področjih prišlo do novih političnih dogajanj, ki pa ne vplivajo na bistvo tu predstavljene analize. Če kaj, potem je vprašanje islama v Evropi, in zlasti pravice muslimank, postalo še izrazitejše, kakor je bilo v času, ko sem končala to knjigo; po porazu evropske ustave poleti 2005 tako vprašanje uskladitve pravic pripadnikov in pripadnic tretjih držav v Evropski uniji še vedno ostaja na dnevnem redu.

Berkshires, Massachusetts,
junij 2007

UVOD

TA KNJIGA PROUČUJE meje politične skupnosti, tako da se osredotoča na politično članstvo. S *političnim članstvom* mislim načela in prakse vključevanja tujk in nedomačinov, priseljenk in prišlekov, beguncev in iskalk azila* v obstoječe politične skupnosti. Politične meje razvrstijo nekatere med člane in članice, druge pa med tujce in tujke. Toda članstvo je smiselno samo, če ga spremljajo obredi vstopa, dostopa, pripadnosti in posebnih pravic. Sistem moderne nacionalne države je članstvo uredil v okvirih ene glavne kategorije: nacionalnega državljanstva. Vstopili smo v obdobje, ko se državna suverenost rahlja in se institucija nacionalnega državljanstva drobi ali razvezuje v različne elemente. Pojavljajo se nove oblike članstva, zato meje politične skupnosti, kakor jih opredeljuje sistem nacionalne države, za urejanje članstva niso več primerne.

Politično članstvo je bilo redko obravnavano kot pomemben vidik domače ali mednarodne pravičnosti. Ob »nevidnosti« državnih meja so bile nevidne tudi prakse in institucije, ki urejajo dostop do političnega članstva in izstop iz njega; teoretično proučevanje in analiza se nista ukvarjala z njimi. Rada bi pokazala, da imajo transnacionalne migracije ter ustavna in politična vprašanja, ki jih odpira gibanje ljudstev prek državnih meja, osrednjo vlogo v meddržavnih odnosih in torej tudi v normativni teoriji globalne pravičnosti.

* V besedilu osebe namenoma prevajamo v obeh oblikah, ženski in moški (*azilant, azilantka*), oz. v primerih naštevanja uporabljamo izmenično obe obliki (*azilant in begunka ...*). Tako poskušamo vsaj deloma slediti načelu neseksiščne rabe jezika. Opombe, označene z asteriskom, so opombe prevajalke.

Novejši poskusi, da bi razvili teorije mednarodne in globalne pravičnosti, so o vprašanju migracije nenavadno molčeči (gl. Poggé 1992; Buchanan 2000; Beitz [1979] 1999 in 2000). Kljub svoji kritiki državocentričnih podmen ti teoretiki niso podvomili o temeljnem kamnu državocentrizma, tj. o upravljanju in varovanju državnih meja pred tujkami in vsiljivci, begunci in iskalkami azila. Za državno suverenost je nadzor nad migracijo – tako imigracijo kakor emigracijo – ključen. Vsi pozivi k razvoju »postwestfalskih« konceptov suverenosti (Buchanan 2000 in 2001) ostajajo neučinkoviti, če se ne lotijo tudi normativne ureditve gibanj ljudstev prek ozemeljskih meja. S filozofskega vidika prinašajo transnacionalne migracije v ospredje konstitutivno dilemo v jedru liberalnih demokracij: med sklicevanjem na suvereno samoodločbo na eni strani in privrženostjo načelom univerzalnih človekovih pravic na drugi strani. Pokazala bom, da prakse političnega članstva najbolj osvetlimo prek *notranje rekonstrukcije* te dvojne zaveze.

Med deklaracijami o človekovih pravicah in suverenimi zahtevami držav po nadzoru svojih meja ter spremljanju kvalitete in kvantitete pripuščenih oseb ne obstaja le napetost, temveč pogosto popolno protislovje. Za dileme, ki izhajajo iz te dvojne zaveze, ni lahkih rešitev. Ne bom pozivala h koncu sistema držav niti k svetovnemu državljanstvu. Pač pa bom sledila kantovski tradiciji kozmopolitskega federalizma ter poudarila pomembnost članstva v zamejenih skupnostih in zagovarjala potrebo po »demokratičnih navezanostih«, ki niso nujno usmerjene zgolj proti obstoječim strukturam nacionalne države. Prav nasprotno: ko se v sodobnem svetu institucija državljanstva drobi (gl. 4. poglavje) in je državna suverenost pod vse večjim pritiskom, se pojavljajo subnacionalni in nadnacionalni prostori za demokratične navezanosti in delovanje, ki bi jih bilo treba razvijati skupaj z obstoječimi političnimi skupnostmi, ne pa namesto njih. Pomembno je upoštevati zahteve različnih demokratičnih skupnosti, vključno z njihovim različnim kulturnim, pravnim in ustavnim samorazumevanjem, ob tem pa krepi ti njihove zaveze do nastajajočih norm kozmopolitske pravičnosti.

Moje stališče se razlikuje od novejših novokantovskih teorij o mednarodni pravičnosti, ki dajejo vprašanju razdelitve virov in pravic prednost pred vprašanji članstva. Trdim, da kozmopolitske

teorije pravičnosti ni mogoče omejiti na sheme *pravične razdelitve* v globalnem merilu, temveč mora vključevati tudi vizijo *pravičnega članstva*. Takšno pravično članstvo pomeni: pripoznavanje moralne zahteve beguncev in begunk ter azilantk in azilantov do *prvega sprejema* [*first admittance*];* režim *prepustnih* meja za imigrantke in imigrante; prepoved odvzema državljanstva in izgube državljanstvih pravic; in zaščito pravice slehernega človeškega bitja, da »ima pravice«, tj. da je *pravna oseba*, upravičena do nekaterih neodtujljivih pravic, ne glede na status svojega političnega članstva. Položaj tujstva ne bi smel osebe oropati temeljnih pravic. Še več, pravično članstvo pomeni tudi pravico tujca, tujke do državljanstva, če izpolnjuje nekatere pogoje. Stalno tujstvo ni le nezdržljivo z liberalno-demokratskim razumevanjem človeške skupnosti; je tudi kršitev temeljnih človekovih pravic. Pravico do političnega članstva je treba prilagoditi praksam, ki so po namenu nediskriminacijske, katerih formulacija in izvedba sta transparentni in ki so lahko predmet pravosodnega postopka, ko jih prekršijo države ali drugi državi podobni organi. Nasprotovati moramo doktrini državne suverenosti, ki je naturalizacijo, državljanstvo in odločitve o odvzemu državljanstva doslej ščitila pred mednarodnimi in ustavnimi sodišči.

KRIZA TERITORIALNOSTI

Vprašanja političnih meja in članstva so začela zbujati pozornost še zlasti zaradi tega, ker je westfalski model državne suverenosti zaradi mnogih razlogov v krizi.¹ »Westfalski model« predpostavlja, da obstaja dominantna in enovita politična avtoriteta, ki ima vrhovno oblast nad jasno določenim kosom ozemlja. Učinkovitost in normativno pomembnost tega modela so načeli vzpon

* V oglatih oklepajih ponekod navajamo originalne izraze, največkrat avtoričine, lahko pa tudi drugih avtorjev in avtoric, kar je razvidno iz konteksta. Avtoričini navedki originalnih izrazov v različnih jezikih in nekatere druge njene opombe se nahajajo v okroglih oklepajih.

¹ Stephen Krasner (1999) je podvomil o zgodovinski prevladi tega modela, vendar menim, da je njegova normativna moč v urejanju meddržavnih odnosov manj vprašljiva.

globalne ekonomije z nastankom svobodnih trgov kapitala, financ in dela; rastoča internacionalizacija oborožitvenih, komunikacijskih in informacijskih tehnologij; pojav mednarodnih in transnacionalnih kulturnih mrež in elektronskih sfer; ter razvoj sub- in transnacionalnih političnih dejavnikov. Upravno-materialne funkcije države prehajajo z globalizacijo v vedno bolj spremenljive kontekste, ki daleč presegajo zmožnosti vplivanja katerekoli države na odločitve in posledice. Nacionalna država je premajhna, da bi obvladovala ekonomske, ekološke, imunološke in informacijske probleme, ki jih ustvarja novo okolje; hkrati pa je prevelika, da bi se prilagodila težnjam identitetnih družbenih in regionalističnih gibanj. V teh okoliščinah postaja *teritorialnost* anahronistična omejitev materialnih funkcij in kulturnih identitet; toda s politikami imigracije in državljanstva se kljub propadu tradicionalnih konceptov suverenosti še vedno izvaja monopol nad ozemljem.

Po ocenah je leta 1910 kot migrantsko prebivalstvo zunaj lastne države živelo okrog 33 milijonov posameznikov in posameznic, leta 2000 pa je ta številka dosegla 175 milijonov. V istem obdobju (1910–2000) se je po ocenah prebivalstvo sveta povečalo z 1,6 milijarde na 5,3 milijarde, tj. trikrat (Zlotnik 2001, 227), medtem ko so se migracije v teku teh 90 let povečale skoraj šestkrat. Več kakor pol tega povečanja migrantstva v letih 1910–2000 se je, presenetljivo, zgodilo v zadnjih treh desetletjih in pol 20. stoletja, v letih 1965–2000. 75 milijonov ljudi se je v tem obdobju podalo prek meja, da bi se naselili v državah, ki niso države njihovega izvora (OZN, Oddelek za ekonomske in socialne zadeve 2002).

S povečanjem migrantskih gibanj v drugi polovici 20. stoletja se je povečala tudi beda beguncev in begunk. Na svetu je skoraj 20 milijonov beguncev in begunk ter iskalcev in iskalk azila, »notranje razseljenih oseb«. Bogate dežele Evrope in severne poloble se res soočajo z vse večjim številom migrantov in migrantk, vendar so dom sto tisočih, ki so zbežali pred vojnami v Centralnoafriški republikli, Afganistanu in Čečeniji, večinoma sosednje države južne poloble, kot so Čad, Pakistan in Ingušetija (Rieff 2003).

Pozoren proučevalec svetovnih imigracijskih trendov je ugotovil: »V zadnjih sto letih so bile mednarodne migracije pogosto v središču glavnih dogodkov, ki so preoblikovali svet. 20. stoletje se je začelo z desetletjem, v katerem so čezoceanske migracije dose-